

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2026.21.359733>

УДК 327:94(477:437.311)«19/20»

UKRAINIAN PLACES OF PRAGUE: THE METHOD AND PRACTICE OF EXCURSION DIPLOMACY

Volodymyr Poltorak

PhD (History), Associate Professor,
Oriental Institute of the Czech Academy of
Science

4 Pod vodárenskou věží, Praha, 18200,
Czech Republic

ORCID iD:

<https://orcid.org/0000-0002-6336-9150>

E-mail: poltorak@orient.cas.cz

Citation: Poltorak, V. (2026) Ukrainian Places of Prague: The Method and Practice of Excursion Diplomacy, *Chornomors'ka mynuvshyna: transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine*, 21, pp. 118-130.

Submitted: 10.03.2026.

Abstract

This article analyzes excursion diplomacy as a form of cultural diplomacy, public history, and the spatial communication of historical memory. Drawing on a series of thematic routes prepared and conducted in Prague between December 2024 and December 2025, it examines the potential of the urban walk as an instrument for representing Ukrainian history in a European context. The concept of the “Ukrainian places of Prague” denotes a concrete topography of presence, memory, work, study, memorialization, and cultural and diplomatic action.

The study focuses on six routes: five already implemented excursions devoted to the Ukrainian musical, scholarly, educational, memorial, and gastronomic presence in Prague, as well as a sixth conceptual excursion, “Ukraine-Rus’ and Medieval Prague”, which extends the project’s chronological horizon to the dynastic, book-cultural, university, commercial, and political connections of medieval Central and Eastern Europe. It is argued that the materials of such excursions convincingly demonstrate the integration of Ukrainian history into the European context: Ukraine appears not as a peripheral «appendage» to other peoples’ histories, but as one of the full-fledged subjects of a shared European past.

The article also emphasizes that identifying the heritage of Rus’ exclusively with the Russian historical narrative is a historiographically reductive approach that does not correspond to the complex, multi-actor history of Rus’.

In addition, the study outlines the possibilities for scaling up excursion diplomacy through cooperation with scholarly, educational, cultural, and diplomatic institutions, above all with the Embassy of Ukraine in the Czech Republic, the Czech-Ukrainian Scientific Society, the Pylyp Orlyk Foundation and its program “Roots and Wings: History That Unites”, as well as the Scientific Society for the History of Diplomacy and International Relations.

Keywords: *excursion diplomacy, cultural diplomacy, public history, Ukrainian places of Prague, Ukraine-Rus’, medieval Prague, Ukrainian emigration, historical memory, urban topography.*

УКРАЇНСЬКА ПРАГА: МЕТОДИКА ТА ПРАКТИКА ЕКСКУРСІЙНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Володимир Полторак

Кандидат історичних наук, доцент
Інститут сходознавства
Чеської академії наук
Під Водаренською вежею, 4, м.
18200, Чехія
ORCID iD:
<https://orcid.org/0000-0002-6336->
E-mail: poltorak@orient.cas.cz

Цитування: Полторак В. Українська Прага: методика та практика екскурсійної дипломатії. *Чорноморська минувшина* : зап. Від. історії козацтва на ФОП Бондаренко М. О., 2026. Вип. 21. С. 118-130.

Отримано: 10.03.2026 р.
1,0 д.а.

Анотація

У статті проаналізовано екскурсійну дипломатію як форму культурної дипломатії, публічної історії та просторової комунікації історичної пам'яті. На матеріалі циклу тематичних маршрутів, підготовлених і проведених у Празі впродовж грудня 2024 року – грудня 2025 року, розглянуто можливості міської прогулянки як інструмента репрезентації української історії в європейському контексті. Поняття «**українські місця Праги**» означає конкретну топографію присутності, пам'яті, праці, навчання, меморалізації, культурної й дипломатичної дії. У центрі уваги перебувають шість маршрутів: п'ять уже реалізованих екскурсій, присвячених українській музичній, науковій, освітній, меморіальній і гастрономічній присутності в Празі, а також шоста концептуальна екскурсія «Україна-Русь і Середньовічна Прага», що розширює хронологічний горизонт проекту до династичних, книжних, університетських, торговельних і політичних зв'язків середньовічної Центрально-Східної Європи. Аргументується, що матеріали таких екскурсій переконливо засвідчують інтегрованість української історії в європейський контекст: Україна постає не периферійним «додатком» до чужих історій, а одним із повноправних суб'єктів спільного європейського минулого. Окремо підкреслюється, що ототожнення руської спадщини винятково з російським історичним наративом є історіографічно спрощеним і не відповідає складній багатосуб'єктній історії Русі.

У статті також окреслено можливості масштабування екскурсійної дипломатії через взаємодію з науковими, освітніми, культурними та дипломатичними інституціями, насамперед із Посольством України в Чеській Республіці, Чесько-українським науковим товариством, Фундацією Пилипа Орлика та її програмою «Корені та крила: історія, яка об'єднує», а також Науковим товариством історії дипломатії та міжнародних відносин.

Ключові слова: екскурсійна дипломатія, культурна дипломатія, публічна історія, українські місця Праги, Україна-Русь, середньовічна Прага, українська еміграція, історична пам'ять, міська топографія.

У сучасному гуманітарному знанні дедалі більшої ваги набувають форми представлення історії, що виходять за межі академічної статті, архівної публікації чи університетської лекції. Історичне знання дедалі частіше потребує не лише фіксації в тексті, а й публічного просторового втілення, здатного поєднати джерело, пам'ять, міське середовище та живу аудиторію. Однією з найперспективніших форм такого втілення є тематична екскурсія, у межах якої маршрут виконує не допоміжну, а концептуальну

функцію: він упорядковує факти, створює послідовність аргументів, дозволяє побачити зв'язок між окремими місцями і, зрештою, формує нову карту історичної видимості [17; 23].

Для української історії в Центральній Європі ця проблема є особливо актуальною. Українська присутність у європейських містах часто існує як низка окремих згадок: будинок, де жив науковець; цвинтар, де поховано діяча; театр, де відбулася важлива подія; навчальний заклад, пов'язаний з еміграцією; кав'ярня, де формувалося середовище. Проте без маршрутного поєднання ці місця залишаються фрагментами, а не цілісною історією. Саме тому поняття **«українські міста Праги»** видається методично продуктивнішим, ніж надто широка формула «українська Прага»: воно точніше фіксує конкретну просторову тканину присутності, а не уявне «паралельне місто», своєрідне «гетто» всередині чеської столиці.

Прага є особливо показовим прикладом такого підходу. Матеріали, пов'язані з українськими місцями Праги, демонструють, що українська історія органічно вплетена в європейський контекст. Йдеться не лише про політичну еміграцію міжвоєнної доби, а й про культурну дипломатію Української Народної Республіки, українську участь у європейській науці, освітні інституції в еміграції, меморіальну географію міста, гастрономічні та повсякденні форми культурної присутності, а також про значно давніші зв'язки Русі з Чехією. У цьому сенсі празький матеріал дозволяє особливо наочно показати, що українська історія є частиною спільної європейської історії, а не периферійним додатком до «великих» чужих наративів [17; 22].

Теоретично стаття спирається на сучасне українське осмислення публічної та культурної дипломатії. У працях, присвячених публічній дипломатії, наголошується, що йдеться не лише про офіційне інформування або зовнішньополітичний імідж, а й про створення каналів довіри, символічної присутності та культурного впливу [23]. Культурна дипломатія, своєю чергою, розглядається як складова ширшого поля публічної дипломатії, пов'язана з обміном ідеями, цінностями, образами й культурними практиками [17, 65–68]. Для цієї статті важливо, що такі підходи дозволяють інтерпретувати екскурсію не як другорядну форму популяризації, а як окремий інструмент культурної дії.

Важливий історичний вимір цієї проблематики дають студії Ірини Матяш та Тіни Пересунько, які показують, що українська публічна й культурна дипломатія має не лише сучасні форми, а й виразну історичну тяглість, зокрема у практиках дипломатичної служби Української революції 1917–1921 років та в культурній місії Української республіканської капели Олександра Кошиця [22]. Саме цей історичний досвід особливо важливий для аналізу празьких маршрутів, адже один із них безпосередньо присвячено «Щедрику» в Празі.

Для міжвоєнної академічної Праги ключовими є матеріали про Український вільний університет і ширшу українську освітньо-наукову інфраструктуру в Чехословаччині. Документальна виставка ЦДАГО України та енциклопедичні огляди празького українського життя демонструють, що Прага в 1920–1930-х роках була одним із головних центрів української науки поза межами України [11; 14]. У цьому аспекті празький матеріал особливо виразно засвідчує європейську інтегрованість української академічної історії.

Для шостої екскурсії, присвяченої середньовічному горизонту, важливими є як наукові розвідки про ранньосередньовічну топографію Праги, так і офіційні історичні ресурси про Вишеград, Емаузський монастир, Кароліnum, Бетлемську каплицю, Унгельт-Тин та Ольшанський цвинтар [3; 8–12; 6]. Окреме значення мають праці про спадщину Русі в східноєвропейській історіографії. Для цієї статті важливо підкреслити, що руська спадщина не може бути автоматично редукована до пізнішого російського наративу. Така редукція ігнорує багатосуб'єктний характер історії Русі та витісняє київський і русько-український вимір із європейського історичного поля [8].

Мета статті полягає у тому, щоб: по-перше, окреслити екскурсійну дипломатію як окрему форму культурної дипломатії та публічної історії; по-друге, проаналізувати цикл маршрутів українськими місцями Праги як авторську дослідницьку ініціативу, що працює на перетині науки, пам'яті та міжнародної культурної репрезентації; по-третє, показати, що

саме матеріали таких екскурсій особливо переконливо підтверджують інтегрованість української історії в європейський контекст; по-четверте, ввести до цієї рамки шосту концептуальну екскурсію «Україна-Русь і Середньовічна Прага»; по-п'яте, окреслити можливості масштабування такого формату в партнерстві з науковими, освітніми, культурними та дипломатичними інституціями.

Екскурсійна дипломатія як форма науки в міському просторі. Екскурсійну дипломатію можна визначити як різновид культурної дипломатії, що реалізується через просторово організований історичний наратив. Її відмінність від лекції, виставки чи музейної експозиції полягає в тому, що знання тут розгортається в русі. Маршрут не просто супроводжує зміст, а формує його. Послідовність зупинок, їхня відстань одна від одної, тип міського середовища, зміна епох і сюжетів – усе це перетворює прогулянку на форму історичного аргументу, який міцно стоїть на просторовому та візуально-образному локальному фундаменті. Саме тому екскурсійна дипломатія особливо ефективна там, де йдеться про присутність спільноти в міському просторі, про історію видимості, пам'яті й приналежності [17; 65–66].

Для українського випадку цей підхід набуває додаткової ваги. Екскурсія українськими місцями Праги не зводиться до показу «українських слідів» у чужому місті. Вона дає змогу побачити, що українська історія є органічною частиною чеської національної та водночас загальноєвропейської. У Празі українська тема проявляється у дипломатії, музиці, освіті, науці, літературі, поховальній культурі, громадському активізмі, міграції знань і навіть гастрономії. Такий матеріал особливо наочно демонструє, що українська історія не є ізольованою або суто регіональною: вона постійно розгортається в транснаціональних європейських контекстах [17; 22].

Цикл маршрутів 2024–2025 рр. як авторська дослідницька ініціатива. Упродовж грудня 2024 – грудня 2025 рр. в Празі було підготовлено й проведено п'ять тематичних пішохідних лекцій українськими місцями міста. У межах циклу в них узяли участь 143 особи. Близько сімдесяти відсотків учасників становили українські науковці, які працюють у чеських університетах і дослідницьких установах. Такий склад аудиторії надавав маршрутам виразного академічного профілю, але не замикав їх у межах суто професійного середовища. До подій долучалися також представники української громади, культурних інституцій, дипломати, медіа та ширша зацікавлена публіка.

Принципово важливо, що цей цикл постав не як випадковий набір розрізнених екскурсій, а як авторська дослідницька ініціатива Володимира Полторака, заснована на архівній, бібліографічній, топографічній та біографічній роботі. Саме дослідницький характер проекту забезпечив йому концептуальну єдність. Партнерські інституції – передусім Чесько-українське наукове товариство та Посольство України в Чеській Республіці – виступали важливими співучасниками, платформами підтримки або поширення, при цьому концептуальна рамка маршрутів визначалася саме авторським баченням і систематичною працею з матеріалом [24].

Три з п'яти маршрутів починалися біля пам'ятника Тарасові Шевченку. Це місце поступово перетворилося на символічний і практичний старт більшості прогулянок. Така повторюваність не була випадковою: вона створювала впізнавану ритуальну точку початку, від якої щоразу розгорталася інша версія української присутності в Празі. Кожну подію супроводжувала спеціально підготовлена автором екскурсій стилізована ретролистівка із серії «Українці в Празі», що матеріалізувало згадку про маршрут, виконуючи вункцію візуального конспекту лекції, і при цьому закріплювало наратив в колективній пам'яті.

Перша екскурсія: «Щедрик» у Празі. Перша прогулянка, проведена 21 грудня 2024 р., була присвячена Українській республіканській капелі Олександра Кошиця. Сам вибір цієї теми був програмним. Він дозволяв розпочати цикл не з локальної історії діаспори, а з прикладу української культурної дипломатії європейського масштабу. Маршрут був

побудований довкола місць, пов'язаних із перебуванням капели в Чехословаччині та з празькою історією «Щедрика» [22].

Саме тут особливо виразно проявляється інтегрованість української історії в європейський контекст. Українська Народна Республіка у 1919 р. Намагалася бути почутою Європою не лише в дипломатичних кабінетах, а й через культуру. Історія капели, як показують дослідження, була не мистецьким «додатком» до політики, а самостійною формою міжнародної репрезентації держави [17; 67–68]. Празька прем'єра «Щедрика» в цьому сенсі є не просто епізодом музичної історії, а подією, що вміщує цілий комплекс тем: державне самопредставлення, боротьбу за міжнародну видимість, конструювання позитивного образу України в Європі, а також довгу історію культурної пам'яті, яка зберегла цей сюжет до сьогодні.

Для екскурсійної дипломатії цей маршрут був важливий ще й методично. Він показав, що прогулянка може працювати не лише з «матеріальними» постатями на кшталт будинків чи пам'ятників, а й з музичною подією, з театральним простором, з культурною аурою міста. Прага в такому наративі поставала не зовнішньою сценою для українського виступу, а одним із місць, де європейська біографія української музики стала видимою [22].

Друга екскурсія: Іван Пулюй і європейська історія української науки. Друга прогулянка була присвячена Іванові Пулюю. Саме через біографію видатного чесько-українського вченого празький матеріал дає можливість особливо переконливо показати інтегрованість української історії в європейський науковий контекст. Пулюй не є лише «українським ученим за кордоном» у вузькому біографічному сенсі. Його празький період демонструє, що українська наукова традиція була включена в модерний європейський інтелектуальний простір, у технічний прогрес, в університетське та інженерне середовище.

Маршрут включав місця праці, проживання й меморіалізації Пулюя, а сама розповідь поєднувала кілька вимірів його постаті: фізика й електротехніка, україномовний переклад Біблії, моральний авторитет у громадському житті, комунікація з чеськими колегами та європейським науковим світом. Важливо, що в такому екскурсійному форматі Пулюй поставав не тільки як видатний українець, а як одна з фігур європейської історії науки, чия українськість не суперечила його міжнародному значенню, а була його органічною складовою.

Саме на прикладі такого маршруту видно, що матеріали українських місць Праги руйнують стереотип про нібито «локальність» або «окраїнність» української інтелектуальної історії. Українська наука тут виступає не провінційною копією західних процесів, а однією з їхніх частин. Екскурсія про Пулюя тому важлива не лише як біографічний сюжет, а як аргумент у ширшій розмові про місце України в європейській модерності.

Третя екскурсія: українські вищі навчальні заклади в Празі у 1921–1945 рр. Третя пішохідна лекція була присвячена українській вищій школі в Празі міжвоєнного періоду. Цей маршрут, демонструє наочно, що Прага для українців була не лише місцем політичного прихистку, а одним із найважливіших європейських осередків продовження українського інтелектуального життя.

Маршрут поєднує будівлі, пов'язані з Українським вільним університетом, інші навчальні інституції, студентські помешкання, бібліотеки й церковний простір, у якому український студент одночасно був і співцем, і читачем, і учасником академічного життя. У цьому полягає особлива сила маршруту: він показував не окрему установу, а систему української освіти в Празі. Архівні й енциклопедичні матеріали підтверджують, що празький період був вирішальним для розвитку Українського вільного університету та ширшого українського наукового середовища в Чехословаччині [9; 11]. Зовнішнє підтвердження суспільного резонансу такого маршруту зафіксоване, зокрема, й у повідомленні Укрінформу про екскурсію «Українські університети в Празі у 1921–1945 роках» [24].

Тут знову особливо виразно виявляється інтегрованість української історії в європейський контекст. Ідеться не про «ізолювану еміграцію», що існувала сама для себе, а

про включення українських інституцій у чехословацький та європейський академічний простір. УВУ в Празі не був лише символом втрати батьківщини; він був доказом того, що українська освіта здатна функціонувати як європейська університетська традиція навіть у вигнанні [11]. Саме тому маршрут українськими університетами Праги є одним із найсильніших аргументів на користь тези про органічну європейськість української історії.

Четверта екскурсія: український некрополь на Ольшанському цвинтарі. Четверта екскурсія, проведена 14 червня 2025 року на Ольшанському цвинтарі, зібрала 39 учасників і стала наймасовішою подією циклу. Це не випадково. Меморіальний простір особливо концентровано виявляє історичну присутність. Ольшани – не просто найбільший цвинтар Праги; це один із головних просторів української пам'яті в Центральній Європі [6; 14]. Саме тут поховані або вшановані численні діячі української політики, науки, літератури й культури.

У межах маршруту особлива увага приділялася таким постатям, як Олександр Олесь, Софія Русова, Степан Ключурак, Федір Швець, Сергій Шелухин, Олександр Колесса, Іван Борковський, Федір Щербина, Володимир Леонтович та інші. Важливим було й те, що прогулянка працювала не тільки з окремими могилами, а з самим принципом української меморіальної присутності в європейському місті. Віртуальний некрополь української еміграції та офіційні ресурси фіксують Ольшанський цвинтар як одну з головних точок української некропольної географії за кордоном [14]. Прага, своєю чергою, репрезентує його як найбільший і центральний цвинтарний комплекс міста [6].

Матеріали цього маршруту знову ж таки працюють на загальну тезу концепції екскурсійної дипломатії. Українська історія тут не ізольована від європейської, а вписана в один із найважливіших меморіальних ландшафтів Праги. Поховання українських діячів у чеській столиці є не знаком периферійності, а знаком історичної співприсутності. Пам'ять про них у празькому просторі підтверджує, що українська історія має своє місце в європейській міській культурі пам'яті.

П'ята екскурсія: українська їжа в Празі сто років тому. П'ята, ювілейна прогулянка була присвячена українській гастрономічній культурі в Празі 1920-х років. На перший погляд, це може здатися менш «канонічною» темою, ніж музика, університет або меморіальні місця. Проте леще екскурсія особливо добре показала, що українська історія в Європі розгортається не лише через державні інституції чи високі культурні жанри, а й через повсякденне міське життя, смак, меню, звички, приватне спілкування та соціальні осередки.

Маршрут був побудований довкола українських ресторанів і місць харчування, що функціонували у празькому середовищі. Він показував, що українська кухня в Празі не була лише «етнічною екзотикою», а ставала формою культурної комунікації. Учасники дізнавалися, коли празькі мешканці вперше скуштували страви з подільської яловичини, які несподівані харчові поєднання викликали цікавість у чехів, які різновиди борщу мали сталий український асоціативний статус. Завершення маршруту дегустацією історично реконструйованих страв – пісного борщу із сушеними грибами, різних вареників, голубців у виноградному листі, узвару, спотикача – перетворювало історію на досвід прямої участі.

У цьому випадку інтегрованість української історії в європейський контекст проявляється особливо тонко. Йдеться не про великі дипломатичні жести, а про те, як українська культура входить до повсякденного міського життя іншої європейської столиці. Це не зменшує, а, навпаки, підсилює аргумент: українська присутність у Празі була не епізодом суто «високої» культури, а частиною ширшого соціального й культурного ландшафту міста [16].

Шоста екскурсія: «Україна-Русь і Середньовічна Прага». Шоста екскурсія становить концептуальне розширення всього циклу. Якщо перші п'ять маршрутів були зосереджені переважно на модерній та новітній історії, то «Україна-Русь і Середньовічна Прага» переводить увагу до довшої історичної тривалості. Її головна мета полягає в тому,

щоб показати: українські місця Праги не обмежуються простором еміграції ХХ століття. Значно глибші шари зв'язків ведуть до середньовічної Русі, до династичних союзів, слов'янської книжності, університетських контактів, торгівлі та політики [3; 8].

Особливу увагу в цій частині слід звернути на термінологію. У європейських і популярних викладах досі часто трапляється інерційне ототожнення руської історії з російською. Однак така схема є історіографічно викривленою і фактично відтворює пізнішу російськоцентричну модель бачення середньовічного минулого. Русь була значно складнішим історичним явищем, а її спадщина належить до поля багатосуб'єктної східноєвропейської історії. Саме тому в контексті празького маршруту принципово важливо говорити не про «російську» присутність, а про руський, київський, русько-український історичний горизонт [8]. Це не є анахронічним «переприсвоєнням» минулого, а навпаки – спробою повернути історичній мові належну точність.

Ібрагім ібн Якуб і ранньосередньовічна Прага. Шоста екскурсія цілком закономірно виходить на ранньосередньовічний сюжет Ібрагіма ібн Якуба, арабськомовного мандрівника єврейського походження з Андалусії, який залишив перший із відомих письмових описів Праги. Для маршруту це важливо не лише як «екзотичний» початок, а як доказ того, що Прага вже в Х столітті постає як місто торгівлі, транзиту й контактів. І ще й горизонт робить можливою розмову про руську присутність у празькому просторі ще задовго до модерної доби: «...Прага – це місто з каменю й вапна над рікою, що там тече. Воно менше за місто і більше за село. У ньому є ринок, забезпечений усім потрібним як для подорожніх, так і для постійних мешканців. Над ним височить велика й природою укріплена твердиня. Є в ньому також джерело води, що виходить на поверхню землі. Води його перетинають нижню частину того міста. Воно є найзначнішим, коли йдеться про товари. Приїзять до нього з міста Кракова руси і слов'яни з товарами і приходять до них з країв тюрських мусусульмани, євреї і тюрки, також з товарами і з монетою візантійською, і вивозять від них рабів (інше прочитання – борошно, В.П.), олово і різні хутра...» [3, 95]. Цитата знакова, вказує на неоднозначність трактування руської історії доби київського князя Святослава – але підкреслює, що в першій письмовій згадці про Прагу зафіксовано присутність русів в чеській столиці, що робить її одним з перших європейських міст, з якими середньовічна Україна-Русь пов'язана документально.

Вишеград і Сватава Польська. Однією з головних зупинок маршруту є Вишеград. Офіційні історичні ресурси Праги наголошують, що місцеве укріплене поселення сформувалося в середині Х століття і пізніше стало важливим осередком князівської та королівської влади [13]. Саме тут доречно говорити про Сватаву Польську, доньку Марії Доброніги Київської та, відповідно, онуку Володимира Святославича та племінницю Ярослава Володимировича. Для українського маршруту ця постать принципово важлива, адже через неї руська династична лінія входить безпосередньо в гран-наратив чеської історії.

У чеській історичній традиції Сватава постає як перша коронована королева Чехії, мати трьох чеських князів, безумовний політичний авторитет [12]. Ці факти особливо промовисті для маршруту: йдеться не просто про «далекий родинний зв'язок», а про безпосередню участь руської лінії в легітимному королівському наративі чеської державності. Вишеград у такому прочитанні стає місцем, де міцніють зв'язки Чехії та Русі як спільна частина середньовічної історії Європи.

Емаузський монастир і слов'янська книжність. Іншою ключовою зупинкою є Емаузський монастир. Його офіційна історія наголошує, що Карл IV заснував цей монастир як осередок слов'янської літургії в межах латинського обряду [7]. Для маршруту «Україна-Русь і Середньовічна Прага» Емаузи мають особливе значення, оскільки дозволяють говорити не тільки про політичні й династичні зв'язки, а й про книжність, письмо, церковнослов'янську традицію та культурні моделі, близькі і руському світові.

Цей сюжет важливий для загальної тези статті. Українська історія входить у європейський контекст не лише через державу, війну чи дипломатію, а й через писемність,

релігійну обрядовість, культурну трансляцію. Емаузський монастир дає можливість показати, що середньовічна Прага була місцем, де слов'янський світ не перебував на маргінесі, а був частиною престижного культурного проєкту столиці Богемського королівства та Священної Римської імперії.

Кароліnum, університет і тривалість академічного сюжету. Офіційний історичний наратив Карлового університету в Празі наголошує, що будівля Кароліnumу є головною резиденцією університету від 1383 року [5]. Це дозволяє вписати до маршруту тему ранньої університетської мобільності зі східноєвропейського, руського й литовсько-руського простору до Праги, адже з матрикул університету відомо про десятки студентів, які мали україно-руське походження вже від перших десятиліть функціонування навчального закладу, власне від 1375 року, коли «Якобус Готеснам з Ламберку» (вірогідно – зі Львова, як тоді в латинській мові його іменували, - В.П.) сплатив вступний внесок як студент «польської нації» [5, 88]. Цікава інтерпретація студентських націй в середньовічному Празькому університеті – це були чотири корпорації пад назвами Богемська, Саксонська, Баварська та Польська – визначаючи не етнічне, а географічне походження студентів. Дослідження етнічного складу «польської нації» за певними неформальними ознаками дає можливість ідентифікувати студентів цієї корпорації і як поляків, і як угорців, і як русів-рутєнів-українців. Хоча конкретні біографії потребують окремого опрацювання, сам принцип надзвичайно важливий: Прага була одним із тих університетських центрів, де східноєвропейські інтелектуальні біографії входили до латинського академічного світу.

Саме тут особливо добре виявляється тяглість усієї ідеї циклу. Маршрут українськими університетами Праги ХХ століття й маршрут середньовічною університетською Прагою утворюють довгу дугу історичної присутності. Українська академічна тема в Празі виявляється не випадковим модерним явищем, а частиною тривалішої історії знання та освіти в Центральній Європі [5; 11].

Колегіум королеви Ядвіги (Kollegium Hedwigum). На Овочному торзі неподалік Кароліnumу містився колегіум королеви Ядвіги – заснована 1397 року установа для бідних студентів із Великого князівства Литовського [5, 359-363], тобто також із литовсько-руського світу, включно з вихідцями з українських земель. Первісно задуманий як осередок підготовки освічених людей для східних земель держави Ягайла та Вітовта, він швидко став частиною празького університетського середовища, а 1411 року був перенесений саме сюди, на Овочний торг. Це був справжній студентський гуртожиток для 12 осіб із чітким статутом, спільним столом, повсякденною дисципліною, навчальними вправами та обов'язковою участю в богослужіннях у Бетлемській каплиці [9, 20-22]. Саме тому цей колегіум є важливим місцем для розуміння середньовічної Праги як простору, де руські, литовські й чеські інтелектуальні традиції входили в живий контакт і формували спільний університетський світ.

Бетлемська каплиця і простір ідей. Бетлемська каплиця, заснована 1391 року і пов'язана з Яном Гусом та празькою реформацією [2]. Для українського маршруту вона важлива не лише як чеська пам'ятка, а як простір, де народжувалися ідеї, що пізніше були осмислені й в українській культурній традиції. У ширшому плані Бетлемська каплиця дозволяє ввести до маршруту ще одну лінію інтегрованості української історії в європейський контекст: рух ідей, трансляцію релігійних і моральних моделей, інтелектуальні резонанси між Чехією та українським світом.

Унгельт і торговельна Прага. Унгельт або чеською мовою Тин, за офіційним описом був укріпленим двором купців, де збирали мито [10]. Для маршруту це особливо важливо, бо дає змогу говорити не лише про княгинь, королів і вчених, а про матеріальну інфраструктуру середньовічного міста. Через торговельні шляхи Прага була включена в ширший східноєвропейський і центральноєвропейський простір. У цьому контексті руський світ постає не як абстрактна «сусідня територія», а як один із реальних учасників торговельних контактів, які творили економіку середньовічної Праги [10; 12].

Староміська ратуша і політична репрезентація Жигмунда Корибутовича. Говорячи про празьку локалізацію влади новгород-сіверського князя Жигмунда Корибутовича, варто особливо виділити Староміську ратушу на – головний осередок самоврядування Праги гуситських часів. За хронікальною традицією, після урочистого в'їзду до міста представники магістрату передали йому ключі та міську печатку, фактично визнавши його носієм верховної влади в столиці Чеського королівства в час протистояння гуситів та династії Люксембургів. Тому в контексті маршруту Староміську ратушу слід розуміти як головне місце публічної репрезентації Корибутовича, де русько-литовський князь символічно потрапив в коло керівників гуситської Праги. Цей русько-литовський зв'язок із гуситською Прагою не обмежувався постаттю самого Корибутовича: у гуситських війнах фігурує і волинський князь Федір Острозький, тож для історії Острозьких цей чеський епізод теж є важливою частиною ширшої центральноєвропейської біографії руської знаті. Водночас із гуситським досвідом пов'язаний і пізніший військовий образ «табору», адже в центрально- й східноєвропейській військовій практиці цей термін міцно поєднався з образом укріпленого возового стану, тобто вагенбургу, згодом ставши одним з ключових тактичних елементів військового мистецтва українських козаків.

Кунігунда і рання празька менажерія. Особливо яскравою для шостої екскурсії є постать Кунігунди Ростиславівни Галицької, яка походила з Ольгівської гілки Рюриковичів, що в першій половині XIII століття сперечалась за галицьку спадщину з Романовичами. У контексті маршруту її постать дозволяє поєднати україно-руський династичний сюжет із репрезентаційною культурою чеського двору. Важливий епізод, на який варто звернути увагу, - найдавніше історично зафіксоване замовлення левів до Праги, пов'язане саме з Кунігундою: джерельний запис 1280 р. фіксує придбання нею у Венеції двох левів [1]. Це дає підстави говорити, що Кунігунда є першою історично засвідченою чеською королевою, пов'язаною з Празькою королівською менажерією (звіринцем). Для маршруту цей сюжет має не лише анекдотичне значення. Він показує, що руський елемент у чеській історії не обмежувався шлюбною генеалогією, а входив також до простору двірської репрезентації, символіки влади і престижу. Лев у цьому сенсі є знаком королівської величі, а історія його привезення до Праги виводить русько-чеський сюжет у сферу політичної культури й монаршого самопредставлення. Нагадаємо, що саме в цей час відбувається історичне становлення сучасного герба Чехії – двохвостого лева, який прийшов на зміну попередньому родовому гербу Пшемисловичів – орлу. Більше того, Кунігунда Ростиславівна була прабабусею Карла IV Люксембурга по материнській лінії, що також яскраво характеризує переплетіння династичних зв'язків високого європейського середньовіччя з україно-руським аристократичним світом.

Українська історія як частина європейського історичного поля. Саме в матеріалі празьких маршрутів особливо переконливо видно, що українська історія є частиною європейської. Маршрут про «Щедрик» показує Україну як суб'єкта культурної дипломатії; маршрут про Пулюя – як учасника європейської історії науки; маршрут про університети – як частину міжвоєнної академічної Європи; маршрут про Ольшани – як частину європейської культури пам'яті; маршрут про їжу – як частину повсякденної культурної взаємодії; середньовічний маршрут – як частину довгої історії Русі, Чехії та Центрально-Східної Європи.

У цьому полягає одна з головних символічних переваг екскурсійної дипломатії. Вона дозволяє не просто говорити про інтегрованість української історії в Європу, а буквально показувати її в міському просторі. Коли учасник проходить від Національного театру до пам'ятника Шевченку, від університетських будівель до кладовища, від Вишеграду до Емаузів, він бачить не абстрактну тезу, а матеріально відчутну топографію українсько-європейської взаємопов'язаності. Саме тому матеріали екскурсій українськими місцями Праги є настільки переконливим доказом інтегрованості української історії в ширший європейський контекст.

Масштабування: від маршруту до інституційної моделі. Практика празьких екскурсій показує, що цей формат має значний потенціал масштабування. По-перше, йдеться про тематичне масштабування всередині самого міста: від музики, науки, університетів і цвинтаря – до маршрутів середньовічними об'єктами, дитячих і шкільних програм, маршрутів для дипломатів, іноземних студентів, дослідницьких груп або партнерських інституцій. По-друге, можливою є трансферність моделі до інших міст, де українська присутність історично виразна, що недостатньо концептуалізована у вигляді маршрутної публічної історії.

По-третє, екскурсійна дипломатія може ставати частиною ширших освітніх і науково-комунікаційних платформ. У цьому сенсі співпраця з Чесько-українським науковим товариством є природною, надаючи можливість розширення аудиторії, підтримки міжнаукового діалогу, популяризації українських досліджень у Чехії, адже офіційно місія CZUSS полягає в об'єднанні українських наукових сил у Чеській Республіці та розвитку співпраці між чеськими й українськими вченими [19].

По-четверте, дуже перспективною є взаємодія з Фундацією Пилипа Орлика. Її місія прямо пов'язана зі зміцненням української державності, безпеки та міжнародної суб'єктності. У празькому контексті особливо важливою є програма «Корені та крила: історія, яка об'єднує», авторкою якої є Наталя Омельчук. За офіційним описом, це річна менторська програма для вчителів українських шкіл і культурних осередків за кордоном, орієнтована на викладання української історії, культури й літератури. Саме тут екскурсійна дипломатія може отримати новий вимір: не лише маршрут для дорослої аудиторії, а навчальний модуль, шкільна методика, інструмент підготовки вчителів, інтеграція історії в рух і міський простір [18].

По-п'яте, важливим інтелектуальним партнером може виступати Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин під проводом Ірини Матяш. Саме в публікаціях членів товариства уже вироблено поняттєвий апарат для розмови про публічну й культурну дипломатію [21]. Це дає змогу вводити екскурсійну дипломатію до ширшого поля українських студій міжнародної репрезентації не як випадковий приклад, а як самостійний аналітичний інструмент.

По-шосте, особливо важливу роль відіграє Посольство України в Чеській Республіці. У празькому випадку воно постає не тільки дипломатичним представництвом, а важливим партнером меморіальних, культурних і освітніх ініціатив. Участь посольства в підтримці окремих маршрутів, увага до українських поховань і співпраця з освітніми програмами типу «Корені та крила» показують, що екскурсійна дипломатія може стати одним із практичних форматів культурно-гуманітарної роботи дипломатичної установи [14; 24].

Отже, екскурсійна дипломатія є ефективною формою культурної репрезентації, що поєднує наукове дослідження, міську топографію, історичну пам'ять і публічний діалог. На матеріалі українських місць Праги вона доводить свою здатність не лише популяризувати окремі сюжети, а й створювати цілісну карту історичної присутності.

П'ять реалізованих маршрутів 2024–2025 рр. Показали різні виміри української історії в європейському місті: культурну дипломатію УНР, українську участь у європейській науці, міжвоєнну академічну інфраструктуру, меморіальну географію еміграції, гастрономічну і повсякденну взаємодію. Шоста екскурсія «Україна-Русь і Середньовічна Прага» додає до цього довшу історичну перспективу й дозволяє побачити, що русько-чеські зв'язки були частиною середньовічної Європи задовго до модерної доби.

Саме матеріали екскурсій українськими місцями Праги особливо переконливо підтверджують інтегрованість української історії в європейський контекст. Вони показують, що українська історія не є периферійним продовженням інших наративів, а виступає одним із суб'єктів європейського історичного процесу – в дипломатії, музиці, науці, освіті, пам'яті, торгівлі, книжності та міському житті. Водночас такі маршрути дають змогу точніше

працювати з історією Русі, не підмінюючи її пізнішими російськоцентричними схемами, а повертаючи їй багатосуб'єктний східноєвропейський зміст.

Отже, українські місця Праги є не тільки предметом локальної історії, а й перспективним середовищем для розвитку науки в дії, культурної дипломатії, публічної історії та освітнього масштабування. У цьому сенсі празький досвід може стати моделлю для багатьох європейських міст, де українська історія також чекає на власну карту видимості.

Джерела та література:

1. Balcárek, Petr. *Byzantium in the Czech Lands (4th–16th Centuries): Historical and Art Historical Perspectives*. Leiden; Boston: Brill, 2022. 532 p.
2. Bethlehem C. *Prague City Tourism*. URL: <https://prague.eu/en/objevujte/bethlehem-chapel-betlemska-kaple/> (дата звернення: 05. 03. 2026).
3. Ciháková J., Zavřel J. Ibráhímův text a archeologické poznání Malé Strany. *Archaeologica Pragensia*. Vol. 13 (1997): 93–103.
4. Matiash I., Matviienko, V. (eds). *Handbook of Cultural Diplomacy*. Kyiv: GDIP SE, 2021. 252 p.
5. *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*. Vol. 2, pars 1. Pragae: Spurny, 1834. 461 s.
6. Olšany Cemeteries. *Prague City Tourism*. URL: <https://prague.eu/en/objevujte/olsany-cemeteries/> (дата звернення: 05. 03. 2026).
7. Opatstvi Emauzy. URL: <https://www.emauzy.cz/cz/index.php?id=5> (дата звернення: 05.03. 2026).
8. Plokhy S. *The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 379 p.
9. Svatoš, M. Litevská kolej pražské univerzity (1397–1622). In *Praha – Vilnius: sborník prací k 400. výročí založení univerzity ve Vilniusu*, edited by Jan Petr and Luboš Řeháček, Praha, 1981, 19–32.
10. Týn Yard - Ungelt. *Prague City Tourism*. URL: <https://prague.eu/en/objevujte/tyn-yard-tynsky-dvur-ungelt/> (дата звернення: 05. 03. 2026).
11. *Ukrajinská svobodná univerzita v Praze – centrum vzdělávání a vědy pro ukrajinskou emigraci*. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan i ukrainyky. URL: <https://tsdahou.archives.gov.ua/arhiv-vystavkovykh-proyektiv/vystavkovi-proyekty-czdago-ukrainy/2192-2/> (дата звернення: 05. 03. 2026).
12. Vaníček V. *Vratislav II. První český král*. Praha: Vyšehrad, 2004. 269 s.
13. Vyšehrad. *Prague City Tourism*. URL: <https://prague.eu/en/objevujte/vysehrad/> (дата звернення: 05. 03. 2026).
14. Віртуальний некрополь української еміграції. URL: <https://necropolis.uinp.gov.ua/> (дата звернення: 05. 03. 2026).
15. Зубко О. Їжа в житті української еміграції в Чехословацькій Республіці (1921–1939 рр.). URL: https://yizhakultura.com/material/20201105_0012 (дата звернення: 05. 03. 2026).
16. Куцай Т. Як жили, що їли й пили українські емігранти у Празі на початку минулого століття. URL: <https://spravjniistoriyi.com.ua/2025/12/17/> (дата звернення: 05. 03. 2026).
17. Матяш І. Українська дипломатична служба 1917–1921 рр.: формування інструментарію публічної й культурної дипломатії. *Український історичний журнал*. 2021. № 4. С. 65–79.
18. Місія Фондації <https://pylyporlykfoundation.org/en/our-mission-2/> (дата звернення: 05.03.2026).
19. Місія ЧУНТ. URL: <https://czuss.cz/about-us/#Mission> (дата звернення: 05. 03. 2026).
20. Місця пам'яті української дипломатії. Інтерактивна карта. URL: <https://earchive.mfa.gov.ua/map> (дата звернення: 05. 03. 2026).
21. Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. URL: <https://sshdir.org.ua> (дата звернення: 05. 03. 2026).

22. Пересунько Тіна. Культурна дипломатія Симона Петлюри: «Щедрик» проти «русского мира». Місія Капели Олександра Кошиця (1919–1924). Київ, 2019. 312 с.
23. Публічна дипломатія : навч. посібник / за загал. ред. І. Матяш; Національний університет «Острозька академія»; Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Київ : Горобець, 2021. 224 с.
24. У Празі провели екскурсію місцями української пам'яті. Укрінформ. 14.04.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3981881-u-prazi-projsla-ekskursia-miscami-ukrainskoi-pamati.html> (дата звернення: 05. 03. 2026).

References:

1. Balcárek, Petr. *Byzantium in the Czech Lands (4th–16th Centuries): Historical and Art Historical Perspectives*. Leiden; Boston: Brill, 2022. 532 p. [in English].
2. Bethlehem Chapel. Prague City Tourism. Rezhym dostupu: <https://prague.eu/en/objevujte/bethlehem-chapel-betlemska-kaple/> (Accessed: 30 March 2026). [in Czech].
3. Ciháková, Jarmila, and Jan Zavřel. Ibráhímův text a archeologické poznání Malé Strany. *Archaeologica Pragensia* 13 (1997): 93–103. [in Czech].
4. Matias, I., Matviienko, V. (eds). *Handbook of Cultural Diplomacy*. Kyiv: GDIP SE, 2021. 252 p. [in English].
5. *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis*. Vol. 2, pars 1. Praga: Spurny, 1834. 461 s. [in Latin].
6. Olšany Cemeteries. Prague City Tourism. Rezhym dostupu: <https://prague.eu/en/objevujte/olsany-cemeteries/> (Accessed: 30 March 2026). [in English].
7. Opatstvi Emauzy. Rezhym dostupu: <https://www.emauzy.cz/cz/index.php?id=5> (Accessed: 30 March 2026). [in Czech].
8. Plokhy, S. *The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. xix + 379 p. [in English].
9. Svatoš, Michal. “Litevská kolej pražské univerzity (1397–1622).” In *Praha – Vilnius: sborník prací k 400. výročí založení univerzity ve Vilniusu*, edited by Jan Petr and Luboš Řeháček, 19–32. Praha, 1981. [in Czech].
10. Týn Yard – Ungelt. Prague City Tourism. Rezhym dostupu: <https://prague.eu/en/objevujte/tyn-yard-tynsky-dvur-ungelt/> (Accessed: 30 March 2026). [in Czech].
11. *Ukrajinska svobodna univerzita v Praze – centrum vzdělávání a vědy pro ukrajinskou emigraci*. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh ob'iednan i ukrainiky. Rezhym dostupu: <https://tsdahou.archives.gov.ua/arhiv-vystavkovykh-proyektiv/vystavkovi-proyekty-czdago-ukrayiny/2192-2/> (Accessed: 30 March 2026). [in Ukrainian].
12. Vaníček, Vratislav. Vratislav II. První český král. Praha: Vyšehrad, 2004. 269 s. [in Czech].
13. Vyšehrad. Prague City Tourism. Rezhym dostupu: <https://prague.eu/en/objevujte/vysehrad/> (Accessed: 30 March 2026). [in Czech].
14. Virtualnyi nekropol ukrainskoi emihratsii. Rezhym dostupu: <https://necropolis.uinp.gov.ua/> (Accessed: 30 March 2026). [in Ukrainian].
15. Zubko, Olha. Yizha v zhytti ukrainskoi emihratsii v Chekhoslovatskii Respublitsi (1921–1939 rr.). Rezhym dostupu: https://yizhakultura.com/material/20201105_0012 (Accessed: 30 March 2026). [in Ukrainian].
16. Kutsai, Tamara. Yak zhyly, shcho yily u pyly ukrainski emihranty u Prazi na pochatku mynuloho stolittia. Rezhym dostupu: <https://spravjniistoriyi.com.ua/2025/12/17/> (Accessed: 30 March 2026). [in Ukrainian].
17. Matias, I. “Ukrainska dyplomatychna sluzhba 1917–1921 rr.: formuvannia instrumentarii publichnoi y kulturnoi dyplomatii.” *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* 4 (2021): 65–79. <https://doi.org/10.15407/uhj2021.04.065> [in Ukrainian].
18. Misiia Fundatsii. Rezhym dostupu: <https://pylyporlykfoundation.org/en/our-mission-2/> (Accessed: 30 March 2026). [in Ukrainian].
19. Misiia ChUNT. Rezhym dostupu: <https://czuss.cz/about-us/#Mission> (Accessed: 30 March 2026). [in Ukrainian].

20. Mistsia pam'iaty ukrainskoi dyplomatii. Interaktyvna karta. Rezhym dostupu: <https://earchive.mfa.gov.ua/map> (Accessed: 30 March 2026). [in Ukrainian].
21. Naukove tovarystvo istorii dyplomatii ta mizhnarodnykh vidnosyn. Rezhym dostupu: <https://sshdir.org.ua> (Accessed: 30 March 2026). [in Ukrainian].
22. Peresunko, Tina. Kulturna dyplomatiia Symona Petliury: "Shchedryk" proty "russkoho mira". Misiia Kapely Oleksandra Koshytsia (1919–1924). Kyiv: Vydavnychi dim "ArtEk", 2019. 312 s. [in Ukrainian].
23. Publichna dyplomatiia: navch. posibnyk / za zahal. red. Iryny Matiash; Natsionalnyi universytet "Ostrozka akademiia"; Naukove tovarystvo istorii dyplomatii ta mizhnarodnykh vidnosyn. Kyiv: Horobets, 2021. 224 s. [in Ukrainian].
24. U Prazi provely ekskursiiu mistsiamy ukrainskoi pam'iaty. Ukrinform. 14.04.2025. Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3981881-u-prazi-projsla-ekskursia-miscami-ukrainskoi-pamati.html> (Accessed: 30 March 2026). [in Ukrainian].